

Terminološka opredelitev izrazov *poved*, *stavek*, *izrek* v *Slovenski slovnici* ter delih nekaterih domačih in tujih jezikoslovcev

Mateja Brus *

Mirjam Premrl Podobnik **

Izvleček

V prispevku želita avtorici predstaviti svoj pogled na termin *poved*, kot je opredeljen v *Slovenski slovnici* (2004) in drugih Toporišičevih delih, ter ga razmejiti od izrazov, s katerima se (ne)namerno prekriva, tj. *stavek* in *izrek*. Avtorici menita, da je opis povedi nenatančen, saj jo umešča zdaj na skladenjsko zdaj na pragmatično jezikovno ravnino. Avtorici prikazujeta razvoj rabe omenjenega izrazja in njegovo opredelitev pri nekaterih slovenskih in tujih jezikoslovcih. Opažata, da se v *Slovenski slovnici* nejasna terminološka opredelitev odraža tudi v delih drugih domačih avtorjev. Avtorici se strinjata s pogledom tistih avtorjev, ki menijo, da je poved izrek brez konteksta, torej izrek v abstraktnem smislu. Ima zaokrožen pomen in je ilustracija stavčne strukture, nima pa sporočila. Avtorici se dotakneta elips v izrekih, ki jih udeleženci govornega dejanja lahko ustrezno dopolnijo v polno sporočilo zaradi vpetosti izreka v kontekst. Sprašujeta pa se, ali je izrek brez konteksta smiselno opredeliti kot poved tudi v zgledih, kot je *Bum!* ali *Janez!*, kjer je o zaokroženem pomenu mogoče govoriti le v najbolj abstraktnem smislu.

* Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, mateja.brus@ff.uni-lj.si.

** Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, mirjam.premrl@ff.uni-lj.si.

Nadalje se zaustavita pri razumevanju enostavčne povedi – kot tako namreč nekateri tuji jezikoslovci opredeljujejo tudi poved s prilastkovim odvisnikom.

Ključne besede: poved, stavek, izrek, skladnja, pragmatika, slovensko jezikoslovje

Abstract – Terminological definition of the terms *sentence*, *clause*, *utterance* in Slovene grammar *Slovenska slovnica* and in the works of some Slovene and foreign linguists

In the paper, the authors present their views on the term *sentence* (*poved*), as defined in *Slovenska slovnica* (2004) and other Toporišič's works, and want to distinguish it from the terms with which it (un)intentionally overlaps, i.e. clause (*stavek*) and utterance (*izrek*). The authors consider the description of the *sentence* to be inaccurate, as it is presented both as a syntactic and as a pragmatic term. Furthermore, the authors show the development of its use and definition in some Slovene and foreign linguists. They notice that a vague terminological definition, present in *Slovenska slovnica*, is also reflected in the works of other Slovene linguists. The authors agree with the view of those linguists who believe that the *sentence* is an *utterance* without context, i.e. an *utterance* in an abstract sense. It has a complete meaning and it is an illustration of the sentence structure, but it has no message. The authors mention the ellipses in the utterances, which the participants of the speech act can appropriately understand as a full message due to the context. However, it is questionable whether it makes sense to consider an utterance without context a sentence even when it is hard to arrive to a complete meaning, e.g. in cases such as e.g. *Boom!* or *John!*, where their meaning can only be defined in the most abstract sense. The authors also reflect on what the simple sentence is - as such, some foreign linguists also define a sentence with an attributive clause.

Keywords: sentence, clause, utterance, syntax, pragmatics, Slovene linguistics

1 Uvod

Namen pričujočega prispevka je navesti nekaj opažanj o definiciji in rabi izrazov *poved*, *stavek* in *izrek* v nekaterih Toporišičevih delih ter pokazati, kako le-ti vplivajo na distribucijo istih terminov v slovenistični stroki. Pomemben vidik prispevka je razumevanje teh terminov v italijanski in drugi jezikoslovni literaturi – s tem vpeljujeva pogled od zunaj in umeščava slovenske opredelitve v širši kontekst sorodnih opredelitev v tuji literaturi. Že sproti in nato na koncu dodajava svoje komentarje in poglede na smiselnost izraza *poved* ter na terminološko razmejitve med izrazi *stavek*, *poved* in *izrek*.

1.1 *Poved, stavek in izrek v Novi slovenski skladnji (1982) ter Slovenski slovnici (2004)*

Poglavje začenja z osvetlitvijo definicij o povedi, stavku in izreku, ki jih strokovnemu in tudi laičnemu uporabniku ponujajo *Slovenska slovnica* (2004), *Enciklopedija slovenskega jezika* (1992), *Nova slovenska skladnja* (1982) ter *Intervjuji in polemike* (2011). Pričujoči prispevek želi prikazati mesta, pri katerih si pozorni uporabnik lahko zastavi vprašanje o njihovi natančnosti in smiselnosti.

O tem, zakaj je pojem *poved* v slovensko jezikoslovje uvedel, Toporišič spregovori v knjigi *Intervjuji in polemike* (2011: 73), kjer pravi, da si je moral »poved« izmisliti, »ker sam stavek ni zadoščal«. Trdi namreč, da imajo tudi Angleži »sentence« in »clause«, torej to, kar sta pri nas poved in stavek. Nadalje pove (ibid.: 97), da je stavek to, »kar se zbira okoli enega glagola, ima torej en sam povedek. Tak stavek je lahko samostojna enota ali pa le del večje samostojne enote, sestavljene iz dveh ali več stavkov.« **To enoto iz enega ali več stavkov, ki ima na koncu piko, vprašaj ali klicaj, poimenuje poved [op. a].**¹ Definicija pojma se pojavi že v *Novi slovenski skladnji* (1982: 22–23), kjer Toporišič trdi, da »besede povzdignemo v enostavčne povedi, kakor hitro želimo z njimi komu (lahko tudi le samemu sebi) o čem kaj povedati [op. a]. Povedi zaznamujemo z veliko začetnico in končnim ločilom.«

Pojma stavek in poved sta nadalje definirana v *Slovenski slovnici* (2004: 488), kjer ju Toporišič predstavi kot osnovna pojma skladnje. Za stavek pravi, da je »pojmovan kot besede, zbrane okrog ene osebne glagolske oblike in **kot najmanjša možna samostojna poved [op. a.]**« ter »je zgrajen iz sestavin, ki jih imenujemo stavčne člene« (ibid.: 555). Poved opredeli kot »najmanjšo samostojno enoto besedila, lahko pa je že sama besedilo« [op. a.]. V istem viru (ibid.: 487) navaja, da je vsaka besedna vrsta »namenjena za opravljanje posebne skladijske vloge **v okviru stavka, tj. najmanjše možne povedi [op. a.], ki pa je lahko že samostojno sporočilo [op. a.]**«.

Podobno v poglavju o veznikih (ibid.: 431) avtor zapiše, da se »veznik večinoma uporablja v okviru prostega ali zloženega stavka, lahko pa tudi med dvema čisto **samostojnima stavkoma, tj. prostima ali zloženima povedma [op. a.]**«.

1 K delom besedila, ki so podčrtani, počrtnjeni ali v poševnem tisku ter imajo oznako [op. a.], se bova vračali v najinih komentarjih. Na ta način so označeni zato, da bi bralec lažje prepoznal, katera mesta v Toporišičevih zapisih komentirava.

Po Toporišiču (ibid.: 488) so **povedi »narejene iz poimenovalnih enot** (besed in besednih zvez) – **najobičajnejša taka enota je stavek – ali iz stavkov, oboje na podlagi skladenjskih vzorcev [op. a.]. Skladenjski vzorec najmanjše možne oblike povedi ima obliko stavka določene vrste [op. a.] /.../.**«

Kot **skladenjska enota [op. a]** »v vlogi besedila ali samostojna enota le-tega« je poved opredeljena v *Enciklopediji slovenskega jezika* (1992: 199).² Poved je tu definirana tudi fonetično (ibid.). V geselskem članku *stavek* pa Toporišič (ibid.: 309) v tretjem pomenu **stavek enači s povedjo**.³

Pravkar navedene definicije in opisi sprožajo dvojje interpretacij. Če naj pojma *poved* in *stavek* razumemo kot elementa skladnje, potem ju lahko imamo za prekrivna (**gl. počrnjene dele**). *Poved* bi namreč bila pomenska ustreznica *zloženemu* ali *prostemu stavku*. Ker torej slovenska gramatiška tradicija potrebni poimenovanji že ima, se zdi, da je termin *poved* nepotreben. Če pa je termin *poved* vendarle potreben, potem mogoče povedi ne smemo interpretirati zgolj ozko skladenjsko.⁴ In dejansko se Toporišič v svojih opisih povedi ne omeji na strukturo, ampak dodaja opredelitve, po katerih »je poved sporočilo«, »najmanjša enota besedila«, ki je tudi sama lahko že besedilo (**gl. podčrtane dele**). Teh navedb ne moremo umestiti na raven skladnje. In kot bomo videli v nadaljevanju, nekateri tuji avtorji z izrazom »zamejenost s piko, vprašajem in

2 »povéd -i ž Skladenjska enota v vlogi besedila ali samostojna enota le-tega. V pisavi se začinja z veliko začetnico, končuje pa s končnim ločilom (piko, klicajem, vprašajem), v govoru pa z relativno visokim tonom na začetku, na koncu pa s kadenčno ali antikadenčno glavo. Najtipičnejša oblika povedi je enostavčna glagolska (prostostavčna), npr. *Navadno leto ima 365 dni*, ali neglagolska, kot taka pa imenska (*Slovo od mladosti; Rojeni za smrt; Nikoli v nedeljo; Prav prav*), polstavčna (*Čakajoč na Godota; Kaj storiti*) ali pastavčna (*Mateee!; Da./Ne.; Jubej!; In?; Z ali brez?*)« (Toporišič 1992: 199).

3 »stavek -vka m. 1. Zveza besed, zbranih okrog osebne glagolske oblike, in sicer na podlagi glagolske vezljivosti in družljivosti. Prim. glagol *loviti*, ki je obvezno dvomestno vezljiv (tj. hoče imeti ob sebi vršilca dejanja in prizadeto: *Andrej lovi ribe*), odpira pa tudi mesta za primična določila glede okoliščin kraja, časa in vzročnosti ter glede lastnostnosti, tako da imamo končno lahko naslednji stavek: *Andrej tamle za Savo sedaj za večerjo mirno lovi ribe*. 2. Stavek posebne vrste je brez osebne glagolske oblike, namreč pastavek (*Ob; Dã; Jože!*), polstavek (tega dobimo s pretvorbo iz glagolskega: *Sedeč za mizo*, smo poslušali poročila). 3. Povéd. – Prim. še nêglãgolski stavek« (Toporišič 1992: 309–310).

4 Kljub vsemu je mogoče poved opredeliti tudi ozko skladenjsko: ko zloženi stavek sestavljajo glavni stavek in odvisniki, odvisnike pojmujeemo kot (ne)obvezna dopolnila povedka (ali kategega drugega elementa) glavnega stavka; v primeru zloženega stavka so ta dopolnila stavčna, v primeru prostega stavka pa gre za besedne zveze. Če na zloženi in prosti stavek gledamo na ta način, opazimo, da gre v primeru zloženega in prostega stavka za isto stvarnost, ki jo poimenujemo s skupnim izrazom *poved*. Ta opredelitev ima to pomanjkljivost, da jo je težje upravičiti, ko gre za priredja.

klicajem« opredeljujejo izrek. Kot vzporednico začetku z veliko začetnico in zamejenosti s končnim ločilom v zapisu, na izgovorni, zvokovni ravni Toporišič (1992: 199) prepozna njene fonetične značilnosti – fonetična opredelitev povedi zato tudi kaže, da poved, če je definirana na ta način, ne more biti skladska enota. Mnenja pa sva, da bi lahko rekli, da je poved taka skladska enota, ki ima zaokrožen **pomen**, kar zaznamujemo z nekim določenim ločilom in **abstraktnim**⁵ intonacijskim potekom.

Zdi se, da se v Toporišičevih opisih povedi brez jasnih meja neustrezno pojavljajo elementi dveh jezikovnih ravnin – skladnje in pragmatike. Poved bi Toporišič moral predstaviti zgolj s skladskega vidika ali – nasprotno – opozoriti, da gre za pojem, ki ga je treba razumeti v povezavi s samostojnim sporočilom in kontekstom – torej na pragmatični ravnini, hkrati pa jasno pokazati, v kakšnem razmerju je do stavka. Čeprav povedi Toporišič mnogokrat pripisuje sporočilnost, pa je v *Slovenski slovnici* vendarle ne opredeli za osnovno enoto pragmatike. To mesto gre izreku. Ko ga definira (2004: 732), ga ne enači s povedjo, pač pa, po najinem mnenju ustrezno, pravi, da je to »poved v danih sotvarjih«. Sotvarje ali kontekst predstavljajo dejstva, ki »sistemske (sestavne) določajo primernost, ustreznost dogovornih izrekov. Deli takih sotvarij sta npr. sobesednika (tvorec in naslovnik) in njuna notranja zgradba (vednosti, prepričanja, cilji, namere) itd.«

Ali je Toporišič v tej definiciji izreka poved motril kot skladsko prvo in jo z dodatkom elementov sotvarja na pragmatični ravnini označil kot izrek? Vsekakor je pozitivno to, da sta ravnini tu jasno ločeni. Ali pa povedi ne gre razumeti ozko skladsko, pač pa **skladsko-semantično** in bi Toporišič na več mestih ponavljajočo se skladsko-pragmatično zagato preprosto rešil s tem, da bi **namesto o samostojnem sporočilu govoril o zaokroženem pomenu**? Poved *Janez je na balkonu bral knjigo in se ni zmenil za bučanje radia pri sosedovih* je namreč **vsebinsko, tj. pomensko**, vsekakor zaokrožena, vendar pa je hkrati tudi iztrgana iz konkretnega konteksta (sobesedila in okoliščin sporočanja) ter je zato brez sporočila, saj ne vemo, zakaj in komu je bila namenjena – torej ni izrek. Ob tem se takoj zastavi vprašanje, ali je v primeru povedi, ki jih Toporišič (2004: 480–490) v svoji tipologiji opredeljuje kot zvalne (*Janez!*), medmetne (*Bum!*) ali členkovne (*Morda*), sploh smiselno govoriti o povedih, saj je zaokroženi pomen težko prepoznati (več v poglavju 5).

Opozorili pa bi še na nedoslednost, ki je povezana z rabo glagola *biti*, in na ustreznost rabe glagola *imeti* v Toporišičevih definicijah. Neustrezno je npr.

5 Abstraktnim zato, ker je dejanski intonacijski potek odvisen od konteksta.

reči, »poved je samostojno sporočilo« (2004: 487), ustrežno pa je, »poved lahko že **ima** samostojno sporočilo – poved namreč ni sporočilo, saj ni izrek, toda vpeta v kontekst postane izrek in tedaj sporočilo ima. Tako se strinjava tudi z zapisom: »Skladenjski vzorec najmanjše možne oblike povedi **ima** obliko stavka določene vrste.« Čeprav poved ni le skladenjska prvina, ampak skladenjsko-pomenska, vendarle ta enota strukturno lahko ustreza elementu, ki ga v skladnji imenujemo *stavek*. Ravno tako pa bi bil slednji zapis ustrezen, če bi bila poved zgolj skladenjska enota.

1.2 *Poved, stavek in izrek v slovenističnem jezikoslovju – nekaj opazanj*

V tem poglavju bova prikazali, kako izrazje *stavek*, *poved*, *izrek* uporabljajo nekateri drugi slovenisti – izkazalo se bo, da so si avtorji neenotni in da nekateri poved opredeljujejo skladenjsko, drugi pragmatično, tretji pa skladenjsko in pragmatično. Meniva, da umeščanje povedi na skladenjsko ali pragmatično ravnino ni napačno – da je le pojem uporabljen dosledno samo na eni jezikovni ravnini. Problem pa nastane, ko ga nekateri avtorji, podobno kot Toporišič, preširoko zastavijo, pri tem pa se v definicijah prepletajo različne jezikovne ravnine.⁶

Olga Kunst Gnamuš, začetnica pragmatičnega jezikoslovja na Slovenskem, v svojih prvih delih (1981–1986) uporablja izraz *poved* za pojav, ki ga mnogi sodobni avtorji imenujejo *izrek*. Izraz *izrek* je namreč vpeljal šele prevajalec B. Lešnik s prevodom Austinovega dela *Kako napravimo kaj z besedami* (1990) (Jakop 2005: 165) in ta se je pozneje razmahnil. Avtorica v svojih delih postavlja poved dosledno samo na pragmatično ravnino: poved ima »vplivanjsko vlogo, in sicer tudi tedaj, ko naslovniku sporočamo objektivne podatke« (Kunst Gnamuš, 1984: 8). Da gre za motrenje povedi v smislu izreka, vidimo tudi po izrazih, kot so: performativna poved, ki »opravlja dejanja, če so izpolnjeni ustrezni pogoji, dane ustrezne institucionalne okoliščine« (ibid.: 8). Vse skupaj podkrepi s predstavitvijo temeljnih vlog povedi, tj. predstavitvene⁷ in vplivanjske vloge (ibid.: 9–10).⁸ Avtorica v svojem poznejšem delu (1991: 6) namesto izraza *poved* uporabi izraz *izrek*, ki je »v okoliščinah /.../ izrečeno

6 V nadaljevanju bodo nekateri deli definicij povedi podčrtani ali počrnjeni, s tem želiva izpostaviti dele, ki se nama zdijo problematični.

7 »Poved sporoča predmetne (miselne) podatke« (Kunst Gnamuš 1984: 9).

8 Poved sporoča »podatke o sporočevalčevem razmerju do sporočane predmetne vsebine in naslovnika« (ibid: 10).

zaznamujoče, ki ima lahko obliko besede, besedne zveze, stavka, stavčne zveze ali besedila /.../ Na sporočilo izreka poleg oblike vplivajo še okoliščine izrekanja.« Tudi izrek je opredeljen le na pragmatični ravni. Avtorica uporablja dvostopenjsko delitev, njene opredelitve pojmov pa so konsistentne in ne prehajajo med različnimi jezikovnimi ravninami.

Jakop (2006) v svoji monografiji zavzame podobno stališče, kot ga lahko zasledimo v *Slovenski slovnici* (2004). Avtorica (ibid.: 118) trdi, da je poved »opredeljena kot najmanjša enota sporočila«. Pred tem naj bi bil tako opredeljen stavek.⁹ Avtorica nadalje trdi (ibid.: 49–50), da »spada vse, kar vključuje pomen oz. interpretacijo ob upoštevanju konteksta (okoliščin sporazumevanja in sobesedila) in kar ima intonacijo, na raven povedi«. Dodaja še (ibid.: 50), da je »**poved skladijska enota [op. a]**«, ki je »tvorjena z namenom posredovati komu sporočilo [op. a] in s tem nanj vplivati«. Poved je zato »zaključena enota sporočila in rezultat govornega dejanja« (ibid.: 50). Pomen povedi po Jakop (ibid.: 54) ni odvisen le od razčlenitve stavkov na stavčne člene, ampak moramo pri ugotavljanju le-tega upoštevati umestitev stavka v kontekst. Za razliko od opredelitve povedi v *Slovenski slovnici* je pri Jakop pojem torej še dodatno označen s sporazumevalno vlogo v konkretnem govornem položaju.¹⁰ Celokupno gledano tudi Jakop v svojih opredelitvah poved prikazuje hkrati skladijsko (gl. počrnjeni del) in pragmatično (gl. podčrtani del), kar je po najinem mnenju neustrezno.

Vidovič Muha (2016: 17, 19) se odloči za dvočlensko ločevanje med stavkom, ki je »nosilec informacije o površinski, formalni strukturiranosti (minimalnega) besedila«, ter povedjo, ki je »nosilec informacije o njegovi pomenski referenci«. »Poved sama /.../ izkazuje dvojno sestavo – propozicijsko in modifikacijo: pri propoziciji imamo opraviti s slovarkopomenskim, torej poimenovalnim segmentom, pri modifikaciji **pa prvenstveno s slovničnim**, torej urejevalnim segmentom propozicije v stavčno zgrajeno poved.« Poved je tako opredeljena pomensko-skladijsko. Navedeno pojmovanje je po najinem mnenju ustrezno, problematično pa se nama zdi, da je na drugem mestu pojem *stavčna*

9 Pri Brezniku (1924: 156) stavek »združi besede v umevno celoto; stavek ali rek je torej vsaka z besedami razodeta misel«. Po Brezniku ima stavek svoj pomen. Stavek povezujejo s pomenom tudi Bajec, Kolarič in Rupel (1973: 305–306) in trde, da je to z besedami izražena misel, toda hkrati ga opredeljujejo tudi skladijsko: »Vsaka beseda ali govorna celota, ki izraža kako misel, je stavek. Popolni stavki imajo določno glagolsko obliko, nepopolni pa so brez nje. V slovnici govorimo o stavku le, če ločimo: povedek, ki o kom (čem) kaj pove, osebek, ki kaže, o kom (ali o čem) se kaj pove«. **Značilnost izražanja misli, ki jo Toporišič pripisuje povedi, so torej njegovi predhodniki povezovali s stavkom.**

10 To ima v *Slovenski slovnici* (2004) *izrek*.

poved, opredeljen tudi kot »besedilno-komunikacijska enota« (ibid.: 18). S tem poved tudi Vidovič Muha umešča hkrati na skladenjsko (gl. počrnjeni del) in pragmatično jezikovno ravnino (gl. podčrtani del).

Že Bešter (1993/94) v oceni *Pragmatičnega jezikoslovja* avtorice Zadavec Pešec posredno nakaže na problematiko nekonsistentnosti rabe pojmov *stavek* in *izrek* v omenjenem delu. Pri tem (ibid.: 363) zavzame stališče, da »je smiselno uporabljati izraz *poved*, kot je definirana v *Slovenski slovnici* Jožeta Toporišiča (1984), in izraz *stavek* /.../, vendar ju ločevati od *izreka*«. Trdi, da poved po Toporišičevi definiciji ni »pragmatična enota, enota rabe, sredstvo delovanja na naslovnika, temveč skladenjska enota«. Poved je po njenem »za pragmatiko zaradi neupoštevanja sporočevalčevega namena in okoliščin izrekanja le izolirana **enota z,okoliščinsko nevtralnim pomenom', ne pa smiselna enota sporazumevanja**« (Bešter 1994: 45). Poved ne predstavlja uresničitve govornega dejanja niti ni njen smisel razberljiv iz upoštevanja okoliščin. Poved je »enota jezikovnosistemskega jezikoslovja, izrek pa je pragmatična enota rabe« (Bešter 1993/94: 363). Bešter, ki se odloči za trostopenjsko delitev, torej poudari pomen jasnega razlikovanja med izrazoma *izrek* (pragmatika) in *poved* (skladnja).

S podobno idejo se spogleduje tudi Kranjc (2016: 233): »Če je izrek iztrgan iz konteksta, v tem primeru v jezikoslovju govorimo o povedi, ni prave reference, hkrati pa tak izrek ne opravlja več komunikacijske funkcije. Ima le še vlogo ilustratorja neke stavčne strukture, realizirane z besedami.« Izrek, ki je iztrgan iz konteksta, »dobi v jezikoslovnem opisu drugo ime, to je poved« (ibid: 234). Poved v odnosu do izreka tako opredeljujeva tudi sami.

Med avtorje, ki se odločijo za trostopenjsko delitev in ločevanje med posameznimi ravninami, sodi tudi Žele (2008: 34). Sicer se v svoji opredelitvi povedi¹¹ naslanja na Toporišiča, vendar pa zapiše, da gre pri povedi za »izhodiščni smiselno-pomenski vidik«, pri izreku¹² pa za »izhodiščni sporočanjški vidik«. Pri

11 »**Poved** (> izhodiščni smiselno-pomenski vidik) je skladenjska enota v vlogi besedila ali samostojna enota le-tega, ki se začinja z veliko začetnico in končuje s končnim ločilom – poved je najmanjša samostojna enota besedila, ki je lahko že sama besedilo. Povedi so lahko eno- ali večbesedne, stavčne ali večstavčne. Najtipičnejša oblika povedi je enostavčna ali prostostavčna s stavčno intonacijo. Poleg **najtipičnejše enostavčne povedi** so pogoste **pastavčne členkovne in medmetne povedi** ter **večstavčne oz. složene povedi**; na ravnino nadpovedne oz. besedilne skladnje pa se uvrščajo **razdružene povedi**, bodisi enostavčne *Prišel je, Domov* ali večstavčne *Prišel je, kadar so bili tudi drugi doma*« (Žele 2008: 34).

12 »Izrek/a/ (> izhodiščni sporočanjški vidik) je pod vplivom in z upoštevanjem okoliščin izrečeno sporočilo, ki ima lahko obliko besede, besedne zveze, stavka, stavčne zveze ali besedila. Po Toporišiču (SS 2000: 731) so izreki navadno povedi v danih sotvarjih, ki jim uspešnostne pogoje za izrekovna dejanja določa pragmatika /.../« (Žele 2008: 34–35).

stavku¹³ je poudarjen »izhodiščni strukturni oz. zgradbeni vidik«, skladnja¹⁴ pa je opredeljena s pomenskimi in strukturnoskladenjskimi sestavinami.

1.3 *Poved, stavek in izrek v delih nekaterih italijanskih jezikoslovcov*

V starejših italijanskih slovnicaх opazimo podobno tendenco kot pri Toporišču (2004) – zaradi nenatančnih definicij termini, ki so sorodni ali se prekrivajo s slovenskima *poved* in *stavek*, prehajajo med različnimi ravninami oziroma so mestoma medsebojno zamenljivi. Tako npr. Serianni v slovnici *Grammatica italiana* (1989: 85) uporablja izraza *frase* in *proposizione* ter ju enači.¹⁵ *Frasese* je opredeljena kot najmanjša enota sporazumevanja, obenem pa tudi kot nosilka zaokroženega pomena (ibid.: 85). Vendar pa je njegov pogled na *zaokroženost pomena* (*senso compiuto*) razmeroma skladenjski, saj meni, da je *frase* nosilka zaokroženega pomena, če **je v njeni strukturi vsaj en povedek**, ki ga lahko (če ne gre za brezosebni stavek) **spremlja osebek**. **Ko to enoto sestavlja več povedkov, govorimo o frase complessa oziroma periodo**. Seriannijeva definicija je torej tudi osnovana na prehajanju med različnimi ravninami – med skladenjsko, pomensko in pragmatično, saj je *frase* po eni strani enačena s *proposizione* in opredeljena s prisotnostjo povedka in osebka (skladnja), po drugi strani pa je prikazana kot pomensko zaokrožena enota (semantika) in enota sporazumevanja (»unità comunicativa«; pragmatika) (ibid.: 86).

Seriannijev opis elementa *frase* – zaokroženost pomena in enota sporazumevanja – bi lahko enačili s Toporiščevim opisom povedi, glede na opredeljenost z enim ali več povedki pa bi *frase* ustrezala enostavnemu (*frase semplice*),¹⁶

13 »**Stavek (>izhodiščni strukturni oz. zgradbeni vidik)** je zveza besed, zbranih okrog osebne (določne) glagolske oblike na podlagi glagolske vezljivosti in družljivosti. Stavčna zgradba z osebno/določno glagolsko obliko je prosti stavek. Če se osebno glagolsko obliko v stavku nadomesti z neosebno glagolsko obliko, dobimo polstavke /.../ Pastavki oz. nepravilni stavki zgradbeno niso vezani na glagolske oblike in so besednovrstnega izvora; najtipičnejši so členkovni in medmetni stavki /.../, ki pogosto nastopajo kot samostojne povedi« (Žele 2008: 33).

14 »**Skladnja (sintaksa)** je glede na pomenske in zgradbene sestavine (pomensko- in strukturnoskladenjske sestavine) **besednozvezna** (< skladnja besednih zvez), **stavčna** (< skladnja stavkov), **povedna** in **nad-/med-povedna/besedilna** (< skladnja povedi in več povedi oz. besedila)« (Žele 2008: 33).

15 V italijanski gramatiški tradiciji se izraz *proposizione* uporablja za to, kar je pri nas stavek (prim. Dardano/Trifone (2011: 94).

16 *Frasese*, ki je sestavljena iz ene same *proposizione*, Dardano in Trifone imenujeta *frase semplice*, Serianni (1989: 86) pa kot *frase semplice* opredeli tisto *frase*, kjer se elementi zberejo okoli enega povedka.

proposizione) ali zloženemu stavku (*frase complessa*) oz. povedi, razumljeni ozko skladijsko.

Podobno definicijo enot zasledimo pri Dardanu in Trifoneju (2011: 442). *Fraser*¹⁷ je sklenjeno sporočilo, ***proposizione* pa je del enote *frase (complessa)*, tako kot je *sintagma del proposizione*** (ibid.). *Fraser* je lahko sestavljena iz ene same neodvisne *proposizione*, znotraj katere prepoznamo manjše sestavne dele – stavčne člene. Ko postavljata *proposizione* v razmerje s *frase complessa*, sta pojma jasno ločena, oba pa je mogoče motriti skladijsko (2011: 478).¹⁸ Vendar pa se tu, kot je to veljalo tudi za opis enostavne povedi pri Toporišiču, dejstvo, da je *frase semplice* sestavljena iz¹⁹ ene same *proposizione*, razume (in posledično bi to veljalo tudi za *frase complessa*), kot da je *frase* element neke druge, ne ozko skladijske ravnine, tj. ravnine, na kateri prepoznavamo, da je njen pomen sklenjen; na skladijski ravnini pa ji strukturno ustreza *proposizione*. Avtorja sta uporabila izraz *sporočilo (messaggio)*, ki pa je v okviru skladijske neustrezen – ustrezen bi bil na pragmatični ravnini.

Dardano in Trifone (ibid.: 479) omenjata tudi *enunciato (izrek)*. Po njunem mnenju je to *frase*, ki je obravnavana v razmerju do konteksta ter sporazumevalne situacije. To prikažeta z zgledom: *Andrea partirà per Roma questa sera con l'aereo* [Andrea bo danes zvečer odpotoval v Rim z letalom]. Če je enota obravnavana kot *frase*, nam sporoča le, da bo dejanje glagola *partire* izvršil nek določen osebek z nekim določenim sredstvom, proti neki določeni točki ter v nekem določenem času. *Fraser*, ki je pojmovana na ta način, pridobi univerzalno dimenzijo, zato jo lahko apliciramo na različne kontekste. Če to isto zaporedje elementov imenujemo *enunciato*, pa jih postavimo v konkreten kontekst in situacijo; tako niso več univerzalni, temveč se nanašajo na točno določeno situacijo, ki je znana in si jo delijo sogovorniki v procesu komunikacije.

17 Tako kot Serianni (1989) tudi Dardano in Trifone (2011: 478) enačita *frase* s terminom *periodo*.

18 *Proposizione* pri Dardanu in Trifoneju ni enačena s terminom *frase*, kar je, kot smo lahko videli, značilnost Seriannijeve slovnice (1989). Termin *proposizione* bi lahko vzporedili s terminom *stavek* v *Slovenski slovnici* (2004), saj avtorja govorita o »*proposizione principale*« in »*proposizione subordinata*« (tj. glavni in odvisni stavek), s tem pa jo postavljata na skladijsko ravnino.

19 Zveza »je sestavljena iz« se pojavi tudi v slovnici *A comprehensive grammar of the English language* (Quirk et al. 2008: 719), kjer je *sentence*, ki naj bi bila po Toporišiču ustreznica *povedi*, opredeljena zgolj skladijsko – informacije o zaokroženosti pomena ni: »A simple sentence consists of a single independent clause«. To pomeni, da omenjenega izraza ne gre nujno jemati kot dokaz, da (*simple*) *sentence* in *clause* ali *frase (semplice)* in *proposizione* nista del iste jezikovne ravnine.

Schwarze (1995: 41) *frase semplice* opredeljuje kot izraz, ki vsebuje glagol v osebni glagolski obliki ter je po svoji oblikovni in semantični strukturi organizirana okrog tega glagola. Za razliko od *frase complessa* ne zajema nobenih *frasi subordinate* niti prirednih elementov. Elementi, ki jih *frase semplice* poleg glagola vsebuje, se analizirajo kot gradniki (*costituenti*) glede na njihovo notranjo strukturo. V *frase Il bambino sveglia i genitori* [Otrok zbudi starše] sta poleg glagola *sveglia* še elementa *il bambino* in *i genitori*. Prvi je subjekt, drugi pa objekt. Nekateri sestavni deli so del drugih. Nadredni element je *testa* (odnosnica). V gradniku *sveglia i genitori* je glagol odnosnica, znotraj katere je še en gradnik – *i genitori*. Odnosnica določa naravo in formalne možnosti povezovanja gradnikov. Ti se poimenujejo po leksikalni kategoriji (besedni vrsti), ki ji pripada odnosnica (npr. samostalniška besedna zveza). *Frasese complesse* temelji na širitvah *frase semplice*. Vsebuje najmanj eno *frase subordinata* ali priredje. Ena od možnih širitvev je tudi vrivek (*inciso*), ki strukturno ni integriran (ibid.: 285). Schwarzejeva definicija *frase semplice* je sintaktična in morfološka, zato bi *frase semplice* lahko enačili s prostim stavkom, *frasese complesse* z zloženim, *frase subordinata* s podrednim, *inciso* pa z vrinjenim stavkom.

Schwarze (ibid.: 519–520) se v zadnjem delu slovnice dotakne tudi *enunciata* (*izrek*). Predstavi ga zgolj metaforično, s prisposodbo. Nato pa v nadaljevanju pravi, da je *rema* njegov novi del, medtem ko je *tema* njegov že znani del. Dodaja pa, da je mogoče govoriti tudi o stavčni *remi*, če ima izrek obliko stavka. Povezovanje teme in reme z izrekom ni prisotno pri vseh avtorjih – Dardano in Trifone (2011: 128) ju npr. povezujeta s konceptom *frase*, Ferrari (2018: 389), ki uporablja izraza *topic* in *comment*, pa z *enunciatom*.

Salvi in Vanelli (2004: 27–28) s *frase nucleare* opredelita tisto *frase*, ki jo sestavljajo glagol in njegova dopolnila – argumenti (poleg drugih možnih funkcijskih kategorij). Število obveznih glagolskih dopolnil je odvisno od glagolske vezljivosti. Ko eno od jedrnih glagolskih dopolnil manjka, govorimo o *frase ellittica*. Kot primer takšne strukture navajata *Pietro sta mangiando* [Peter jé], kjer se odsotnost predmeta, torej tega, kar jé, interpretira kot *Peter zdaj nekaj jé, ni pomembno kaj*. Glagol pa ne določa le števila glagolskih dopolnil, pač pa tudi njihovo semantično vlogo. Glagol in število obveznih dopolnil so torej odvisni od pomena glagola. Avtorja sta *frase nucleare* opredelila sintaktično, vendarle pa sta pri njenem oblikovanju z omenjanjem semantičnih vlog poudarila pomen semantike. *Frasese nucleare* bi lahko prevedli z izrazom *jedrni stavek* – ustreza torej konceptu prostega stavka. Salvi in Vanelli (ibid.: 215) v nadaljevanju omenjata le podredje, zato *frasese complesse* opredelita kot enoto, ki jo sestavljajo *proposizioni* ali *frasi subordinate*. Struktura, okrog katere se

organizira celotna *frase complessa*, je *frase principale*. S *frase matrice* pa opredelita tisto enoto, ki je nadredna neki podredni *proposizione*. Njuna opredelitev je znova skladijska. *Frases complessa* torej ustreza zloženemu stavku, *proposizione* ali *frase subordinata* podrednemu stavku, *frase principale* glavnemu, *frase matrice* pa nadrednemu stavku.

Sodobnejše slovnice zasnujejo definicije jezikovnih elementov na podlagi drugačnih pristopov, kot smo jih navajeni v tradicionalnih, saj omenjajo tako skladijski pristop kot pragmatično-besedilni, vendar ju ločujejo. Ustavili se bomo pri dveh slovnica avtorjev Prandi in De Santis (2011: 63) ter Ferrari in Zampese (2018).

Za avtorja Prandi in De Santis (2011: 63) je *frase*²⁰ osnovna enota skladijske, s katero označujeta kompleksno skladijsko strukturo, sestavljeno iz več posameznih delov, ki nastane s kombiniranjem besed v besedne zveze. *Enunciato* pa opredelita kot najmanjšo jezikovno enoto, ki je sposobna prenašati samostojno sporočilo. *Frases* je zaključena skladijska struktura, zgrajena na podlagi slovničnih pravil. Je kompleksen znak, sestavljen iz enostavnih znakov, pri čemer ima kompleksen pomen²¹ – četudi je izoliran in ni umeščen v konkretno besedilo ali diskurz.²² Pojem *periodo* je po Prandiju in De Santis (ibid.: 67) sinonimen s pojmom *frases complessa*, tj. gre za večstavčno, kompleksno strukturo, ki deluje izključno na skladijski ravnini.

Enunciato pa je del besedila ali celo samostojno besedilo, zajeto med dve ločili (piko, klicaj ali vprašaj). Na podlagi konteksta lahko opravlja svojo funkcijo, tj. posredovanje sporočila, čeprav je lahko na površinski ravni slovnično

20 »La phrase est un signe complexe résultant de la combinaison de signes plus simples: une structure complexe et hiérarchisée formée par des constituants et des constituants de constituants combinés d'après des schémas formels réglés par la langue, qui met en œuvre un signifié complexe formé à son tour par une hiérarchie de relations entre signifiés simples. La perspective sous laquelle la phrase est appréhendée est une perspective structurale. La phrase est une structure syntaxique complète qui met en œuvre un signifié autosuffisant: un procès saturé.« (Prandi 2019: 133)

21 Pomen je odvisen od slovnične strukture enote, tj. od tega, kako se besede med seboj povezujejo ter kakšne medsebojne povezave vzpostavljajo. Pomen zato ni zreduciran na število pomenov besed, ki sestavljajo to enoto (Prandi in De Santis 2011: 66). Obstaja pa tudi zunaj konkretne sporazumevalne situacije in konteksta. Element *frases* torej tudi Prandi in De Santis povezujeta s pomenom.

22 V tem primeru ne moremo govoriti, da je definicija izraza popolnoma prekrivna z načinom, kot je pri Toporišču definirana poved, saj je slednja po definiciji umeščena v besedilo oziroma je najmanjša enota besedila, medtem ko *frases*, kot jo opredelita Prandi in De Santis (2011), ni.

nepopoln²³ (ibid.: 64). *Enunciato* je torej vpet v konkretno sporazumevalno situacijo (ibid.: 215). Zato mnoge od besed ali besednih zvez, ki se v njem pojavijo, opravljajo vlogo referentov, ki kažejo na konkretne osebe, stvari, prostor in čas. Če *enunciato* odstranimo iz konkretnega besedila ali diskurza, izgubi svojo vlogo. Ko ga preučujemo, nas zanima samo njegova funkcija (ne pa tudi struktura) v konkretnem sporazumevalnem položaju (ibid.: 63). *Frase*, kot jo obravnavamo v gramatiki, ima po Prandiju in De Santis (ibid.: 65) vrednost modela za *enunciato*, ki se pojavlja v besedilu oz. diskurzu. Kot »model« nam *frase* pomaga prepoznati strukturo tudi najbolj fragmentarnega *enunciata* (npr.: »Male«, gl. op. 23). Podobno kot bi si, če bi iznad žive meje videli le glavo, lahko predstavljali, da se za njo premika cel človek. Preučevanje tovrstnih *frase modello* nam omogoča poglobljene seznanjanje s sintaktično zgradbo, ki jo *enunciato* v nekem besedilu oz. diskurzu žrtvuje – strukturno popoln *enunciato* bi bil s stališča informativnosti nepotreben, saj je manjkajoče informacije mogoče razbrati iz konteksta.

Ferrari in Zampese (2018) definirata *frase* kot jezikovni element, zgrajen okrog povedka, ki je največkrat izražen v obliki glagola, ponavadi pa ga spremlja tudi osebek (2018: 107). Pomen te enote se izoblikuje na podlagi kombinacije pomenov posameznih besed in besednih zvez, ki jo sestavljajo, tj. s pomočjo slovnične strukture celotnega konstrukta. V zgledu *Probabilmente, Michela si è rotta un polso* [Verjetno si je Michela zlomila zapestje] (ibid.: 160) posamezne besedne zveze (na podlagi leksike in morfologije) predstavljajo dejanje (*rompersi*), ki se je zgodilo v preteklosti (*si è rotta*) in v katerega je vključena ena oseba (*Michela*). Dodatni pomen se oblikuje na podlagi subjektivne ocene tvorca, ki izraža dejanje kot samo potencialno in ne popolnoma verjetno (*probabilmente*). Kot pri Prandiju in De Santis (2011) je tudi tu *enunciato* definiran na besedilni ravni, in sicer kot osnovna enota členitve besedila (ibid.: 327), pri čemer avtorja omenjata dve funkciji: ilokucijsko (izvemo, kakšno funkcijo ima izrek v besedilu, tj. funkcijo vprašanja, trditve itd.) ter funkcijo strukturiranja besedila (npr. navajanja motivacije, nasprotja, ponazoritve itd.). *Enunciato* tudi nima neke ustaljene skladske oblike, saj je lahko sestavljen iz besednih

23 Avtorja govorita o slovnični nepopolnosti v smislu elipse, ki je kontekstualno pogojena. Dele slovnične enote *frase* lahko rekonstruiramo iz trenutne komunikacijske situacije ali konteksta. Avtorja (2011: 64) nam koncept prikažeta z naslednjim zgledom: *Germano si raddrizzò asciugandosi il sudore. «Com'è andata la caccia?» chiese. «Male», rispose buomo; e con un gesto indifferente tirò fuori un fagiano* [Germano se je vzravnal in obrisal pot. »Kako je šlo na lovu?« je vprašal. »Slabo,« je odgovoril moški ter z ravnodušno gesto privlekel na dan fazana.]. Zadnji *enunciato Male* [Slabo] je dojet kot modifikator glagolske besedne zveze v *frase*. Popolne strukture na površinskem besedilu ne vidimo, lahko pa jo rekonstruiramo. Pri tem strukturo razvežemo v slovnično popolno enoto, npr.: *La caccia è andata male* [Na lovu je šlo slabo] (ibid.: 65).

zvez (*sintagmi*), samostojnih stavkov (*frasi indipendenti*), nominalnih stavkov (*frasi nominali*), večstavčnega kompleksa (*frase complessa*) itd. Te enote imajo referenčno funkcijo, saj se nanašajo na entitete besedilnega sveta (ibid.: 328). Sklenemo lahko torej, da sta v delu Ferrari in Zampese skladijska in pragmatična ravnina medsebojno ločeni, pri čemer je *frase* »v službi« enote *enunciato*, saj je podlaga za njeno izražanje v vseh mogočih kontekstih in situacijah. Meje enote *enunciato* po mnenju Ferrari in Zampese (ibid.: 329) določajo ločila – zarišejo se ob prisotnosti klicaja, pike, vprašaja ali podpičja, tj. ločil, ki naj bi nakazovala neko zaključeno enoto. Vendar pa poudarita, da je možna meja te enote tudi vejica, ki je skladijsko veliko šibkejše ločilo od pike (nekončno ločilo). To je mogoče, ko imamo dva izreka, ki nista skladijsko integrirana. Kot zgled avtorja (ibid.: 330) navajata *Non so niente, che cosa è la rottura delle acque?* [Ničesar ne vem, kaj je to, da ti voda odteče?]. Na površini imamo en trdilni in en vprašalni stavek, ki ne moreta biti medsebojno povezana v kompleksno stavčno strukturo, sta pa komunikacijsko eden v funkciji drugega. Iz vsega predhodno naštetega lahko trdimo, da je *enunciato* zgolj besedilna enota, vpeta v sporazumevalno situacijo, njena pravilnost oziroma ustreznost glede na dano situacijo pa je odvisna izključno in samo od besedila, njegove koherence in konkretnih okoliščin, medtem ko je *frase* lahko obravnavana samo na skladijski ravnini, na kateri tudi preverjamo njeno slovnično (ne)ustreznost.

Prandi in De Santis ter Ferrari in Zampese omenjajo zgolj distinkcijo med *frase* in *enunciato*. *Frases* definirajo predvsem skladijsko, zlasti Ferrari in Zampese. Izrazu *frase* bi tu lahko ustrezal izraz *stavček*. Prandi in De Santis pa govorita o tem, da ima *frase* pomen in da je zunaj diskurza – v tem smislu bi lahko ustrezala *povedi*, razumljeni skladijsko-pomensko.

2 Nadaljnji razmisleki o smiselnosti izraza *poved* v povezavi s *stavkom* in *izrekom* ter drugimi izrazi

Kot je bilo mogoče razbrati iz pričujoče razprave, je pojem *poved*, če je ta razumljena skladijsko, prekriven s prostim in zloženim stavkom; če pa se mu pripisuje sposobnost prenašanja sporočila, gre pravzaprav za izrek. V nobeni od navedenih situacij izraz *poved* ne zaznamuje nečesa, kar že ne bi bilo opredeljeno z nekim drugim izrazom. Občasna terminološka nenatančnost je na podoben način kot v slovenskih prisotna tudi v delih tujih jezikoslovcev. Starejša dela niso natančna pri razlikovanju med skladijsko in pragmatično ravnino ali pa *poved* uporabljajo za označevanje tega, za kar se je pozneje uveljavil izraz *izrek*.

Vendarle pa meniva, da je raba izraza *poved* smiselna, če govorimo o pomenski zaokroženosti, ne pa o sporočilni. Poved lahko opredelimo kot tako skladenjsko strukturo, ki ima zaokrožen pomen. Ideja o pomenski zaokroženosti je prisotna že v Aristotelovi *Retoriki* (Graffi 2009: 64) ter jo nato razvijajo drugi antični in poznejši avtorji v povezavi z retoriko, logiko, filozofijo in gramatiko (ibid.: 64–71). Pomensko zaokroženost Aristotel pripisuje enoti *perioda*, ki je končna, miselno sklenjena in je lahko sestavljena iz več členov ali je enostavna (Aristotel 2011: 363–366). Tudi o zamejenosti s končnim ali nekončnim ločilom ti avtorji razpravljajo v povezavi s popolnim ali nepopolnim pomenom opazovanih elementov (Graffi 2009: 68). Omenjanje pomenske zaokroženosti in zamejenosti z nekim določenim tipom ločila pri definiranju povedi torej ni nesmiselno. Izraz »sestoji iz«, »je sestavljena iz« je pri definiranju povedi smiseln, ko gre za opredelitev večstavčne povedi. Ko gre za enostavno poved, bi bilo natančneje reči, da poved strukturno *je oz. ustreza* prostemu stavku ali da ima strukturo prostega ali zloženega stavka. Ker stavek ni povsem na isti ravni kot poved, je posledično nedosledno govoriti o tem, da bi se poved členila na stavke. V skladenjsko-pomenskem smislu bi v tem primeru morali govoriti o delih povedi.²⁴

Tudi meje enostavne povedi oz. prostega stavka so lahko različno postavljene. Quirk s soavtorji (2008: 719) kot enostavno poved opredeljuje tudi strukturo s podrednim stavkom, ko je ta podrejen samostalniški besedni zvezi in torej deluje kot prilastek – odvisnik je bodisi relativni bodisi vsebinski.²⁵

24 Mogoče pa bi bilo za kriterij vzeti samo oblikovno zamejenost z veliko začetnico in končnim ločilom ter tako kot nekoč povedi pripisovati zaokrožen pomen, stavku pa – odvisno od situacije – zaokroženega ali nezaokroženega. Termin *poved* bi bil sinonimen *stavku* z zaokroženim pomenom.

25 »We use the term 'simple sentence' for an independent clause that does not have another clause functioning as one of its elements /.../ However, a simple sentence may have a clause functioning within a phrase. In that case the complexity is at the level of the phrase, not at the level of the sentence or clause. Thus [2] is a simple sentence: You can borrow the car *that belongs to my sister*. In [2] the relative clause *that belongs to my sister* is a postmodifier within the complex noun phrase constituting the object element *the car that belongs to my sister*. /.../ The term 'simple sentence' is frequently used elsewhere, but not in this book, for an independent clause that does not contain another clause, regardless of whether the contained clause is an immediate constituent of the sentence or not. In some grammars, nonfinite constructions /.../ are considered phrases rather than clauses. We treat such constructions as clauses because they can be analysed into clause elements /.../ Nonfinite clauses themselves are intrinsically subordinate and therefore do not constitute simple sentences in the canonical forms /.../ A simple sentence is not necessarily simple in a nontechnical sense. For example, a simple sentence may be very complicated because its phrases are complex: On recommendation of the committee, the temporary chairman, who had previous experience of the medical issues concerned, made the decision that no further experiments on living animals should be conducted in circumstances that might lead to unfavourable press publicity« (Quirk s soavtorji 2008: 719–720).

Prandi in De Santis (2011: 194), ki vsebinske odvisnike imenujeta *proposizioni subordinate complete*, pa zanje pravita, da predstavljajo obvezno stavčno dopolnilo nadredne enote. Ta zato ni neodvisna in šele skupaj z odvisnikom tvori eno samo *frase*: *Luca teme che Giovanni abbia perso il treno* [Luka se boji, da je Janez zamudil vlak].

Meniva, da mora biti osnovna definicija nekega elementa dovolj ohlapna, da zajame tudi neprototipične vrednosti. V tem smislu je Toporišičeva (2004: 555) definicija *stavka* neposrečena: »Stavek v tej knjigi, pojmovan kot besede, zbrane okrog ene osebne glagolske oblike in kot najmanjša možna samostojna poved, je zgrajen iz sestavin, ki jih imenujemo stavčne člene.« Če bi ji dodali podatek, da gre za »besede, *prototipično* zbrane okrog osebne glagolske oblike«, bi s tem že nakazali, da so mogoči tudi stavki, kjer ni osebne glagolske oblike. Take neposrečene definicije najdemo tudi pri drugih avtorjih, npr. pri Schwarzeju (1995: 41).

Na osnovi opredelitve razmerja med *frase* in *enunciato* pri Prandiju in De Santis (2011: 63–65) meniva, da sta eliptična lahko poved in stavek, medtem ko je izrek sporočilno vedno popoln. Iz tega sledi, da lahko formalni kriterij opredelitve povedi z veliko začetnico in končnim ločilom uporabimo tudi v primeru eliptičnih in zakritih povedi (stavkov). Med eliptične prištevava Toporišičeva (2004: 488–490) *zvalne* (*Janez!*), *medmetne* (*Bum!*), *členkovne* (*Morda*) povedi, pa tudi pojavnosti, kot *Peter ga je dal*, kjer glede na glagolsko vezljivost nimamo vseh obveznih elementov; k zakritim (izraz sva povzeli po *zakrita oblika* pri Vidovič Muha 2016: 18) pa zglede, kjer neki izraz, npr. *Ne*, nadomešča celotno poved (stavek) *Ničesar nisem ujel*.²⁶ Če lahko pri prototipični povedi *Janez je sedel na balkonu* zlahka prepoznamo zaokroženost pomena, pa lahko v primeru eliptičnih in zakritih povedi govorimo zgolj o pomenu v abstraktnem smislu. Vendar je to že dovolj, da lahko tudi takšne pojavnosti opredeljujemo kot povedi.

V zgledih, kot je *Obljubil mu je žogo, če se bo lepo obnašal* lahko prepoznamo elipso – *obljubil mu je, da mu bo kupil žogo, če se bo lepo obnašal*. Čeprav meniva, da je v prvem zgledu *žogo* nesmiselno obravnavati kot ostanek stavčne elipse, se je treba zavedati, da tovrstna struktura vpliva na izbor glagolske oblike v naslednjem pogojnem odvisniku, in sicer tako v italijanščini kot v slovenščini. V italijanščini poznavanje tega dejstva privede do izbire oblike *trapassato del congiuntivo* (predpreteklik konjunktiva), v slovenščini pa dejstvo, da bi

26 A je vstopil v hišo in odložil puško. »Ali si kaj ujel?« ga je vprašal B. »Ne,« je odvrnil A.

bil »manjkajoči« odvisnik vsebinski, v pogojnem odvisniku omogoči izbiro prihodnjika (prim. Miklič 1991: 95–96, 100; 1992: 196–198).²⁷ To bi bilo npr. nemogoče v na prvi pogled sorodnem zgledu *Kupil mu je žogo, če se bo lepo obnašal*.

In slednjič, pomembno se nama zdi tudi, kako je opredeljeno besedilo. Od te opredelitve je odvisno, ali naj poved razumemo kot najmanjšo enoto besedila ali pa bi bilo to bolj smiselno trditi za izrek. Če namreč *besedilo* opredelimo abstraktno, izvzeto iz konteksta sporočanja, ga lahko povežemo s povedjo. Če pa ga razumemo v povezavi s sporočanjским kontekstom, je njegovo najmanjšo enoto bolje poimenovati izrek. V *Slovenski slovnici* (2004: 695) se glede tega znova pojavlja dvojnost – definicija besedila je po eni strani umeščena v poglavje *Splošno o sporočanju*, po drugi strani pa je besedilo večinoma predstavljeno abstraktno.²⁸

3 Sklep

Opis in rabo izraza *poved* v odnosu do *stavka* in *izreka* je treba motriti z vidika jezikoslovnega razvoja. Potreba po večji terminološki razmejenosti je po najinem mnenju sorazmerna z razvojem pragmatike v zadnjih desetletjih. Tako se je zgodilo, da so se določeni izrazi, npr. *sporočilo*, ki nekdanj še niso bili vezani na pragmatiko, pojavljali tudi v nepragmatičnih opisih. V članku poudarjava pomen prevetritve opisov zlasti v temeljnih referenčnih delih slovenskega jezika.

27 V slovenščini se v vsebinskih odvisnikih tako v preteklosti kot v nepreteklosti glagolske oblike uporabljajo po istem ključu: preteklik za preddobnost, sedanjik za istodobnost, prihodnjik/sedanjik za zadobnost. Gre za način, ki je sicer značilen za nepreteklost. Če je vsebinski odvisnik nadreden še kakšnemu odvisniku, se v podrednem odvisniku glagolske oblike ravnaajo, kot bi se, če bi bila situacija umeščena v nepreteklost: *Obljubil mu je/Obljublja mu/Obljubil mu bo, da mu bo kupil žogo, ko bosta šla mimo stojnic*.

28 »Besedilo je posebna eksistenčna oblika, besedna odslikava resnične ali umišljene stvarnosti. Besedilo ima slušno ali vidno podobo /.../ Najmanjše besedilo ima obliko enostavne povedi, tj. besed, zbranih okrog osebne glagolske oblike (lahko pa je tudi polstavčno, pastavčno ali besednozvezno). Obsegovno navzgor besedilo ni omejeno /.../ dejansko pa so besedila različnega obsega, sestojčea iz več povedi (tipična enopovedna besedila so npr. pregovori). Besedilo je rezultat t. i. govorne dejavnosti, tj. smiselne uporabe jezikovnih prvin za prenos določene količine obvestila« (Toporišič 2004: 715).

Literatura

- Aristoteles, 2011: Retorika. Ljubljana: Šola retorike Zupančič & Zupančič. Prev. Matej Hriberšek.
- Bajec, Anton, Kolarič, Rudolf, Rupel, Mirko, 1973: Slovenska slovnica. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Breznik, Anton, 1924: Slovenska slovnica za srednje šole. Prevalje: Družba sv. Mohorja.
- Bešter, Marja, 1993/1994: Renata Zadavec-Pešec: Pragmatično jezikoslovje. Jezik in slovo 39/7–8. 362–364.
- Bešter, Marja, 1994: Tip besedila kot izrazilo sporočevalčevega namena. Uporabno jezikoslovje 2: Analiza diskurza. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije. 45–52.
- Breznik, Anton, 1924: Slovenska slovnica za srednje šole. Prevalje: Družba sv. Mohorja.
- Dardano, Maurizio, Trifone, Pietro, 2011: Grammatica italiana: con nozioni di linguistica. Bologna: Zanichelli.
- Ferrari, Angela, Zampese, Luciano, 2018: Grammatica: parole, frasi, testi dell'italiano. Roma: Carocci editore.
- Graffi, Giorgio, 2009: Origine e sviluppo della nozione di subordinazione frasale nella grammatica italiana. Ferrari, Angela (ur.): Sintassi storica e sincronica dell'italiano. Subordinazione, coordinazione, giustapposizione. Atti del X Congresso della Società Internazionale di Linguistica e Filologia Italiana (Basilea, 30 giugno-3 luglio 2008). Volume 1. Firenze: Franco Cesati Editore.
- Jakop, Nataša, 2005: Tipologija oblikoslovnih, skladenjskih in pomenskih značilnosti slovenskih pragmatičnih frazemov: doktorska disertacija. Ljubljana: [N. Jakop].
- Jakop, Nataša, 2006: Pragmatična frazeologija. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Janežič, Anton, 1876: Slovenska slovnica: za domačo in šolsko rabo. Celovec: Družba sv. Mohorja.
- Kranjc, Simona, 2016: Prisojanje ali predikacija v slovenskem jezikoslovju. Kržišnik, Erika (ur.): Obdobja 35: Toporišičeva obdobja. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 229–235.
- Kunst-Gnamuš, Olga, 1984: Govorno dejanje – družbeno dejanje: Komunikacijski model jezikovne vzgoje. Ljubljana: Pedagoški inštitut pri Univerzi Edvarda Kardelja.
- Kunst-Gnamuš, Olga, 1991: Sporazumevanje med željo, resnico in učinkom. Ljubljana: Slovensko društvo raziskovalcev šolskega polja.
- Miklič, Tjaša, 1991: Forme verbali italiane: come vengono presentate dalle grammatiche e come funzionano nei testi. Scuola nostra 23. 87–103.
- Miklič, Tjaša, 1992: La Consecutio Temporum in sloveno e in italiano: alcune osservazioni. G. Mocciano, Antonia, Soravia, Giulio (ur.): L'Europa linguistica: contatti, contrasti, affinità di lingue: atti del XXI Congresso internazionale di studi [della Società di linguistica italiana]. Catania, 10-12 settembre 1987. 189–218.
- Prandi, Michele, 2019: Phrase et énoncé: de l'ordre symbolique à l'ordre indexical. Neveu, Franck (ur.): Proposition, phrase, énoncé: linguistique et philosophie. ISTE Editions: London. 263–272.
- Prandi, Michele, De Santis, Cristiana, 2015: Le regole e le scelte: manuale di linguistica e di grammatica italiana. Torino: UTET Università.

- Quirk, Randolph, Greenbaum, Sidney, Leech, Geoffrey, Svartvik, Jan, 2008: *A comprehensive grammar of the English language*. London/New York: Longman.
- Salvi, Giampaolo, Vanelli, Laura, 2004: *Nuova grammatica italiana*. Bologna: Il Mulino.
- Schwarze, Christoph, 2009: *Grammatica della lingua italiana*. Edizione italiana interamente riveduta dall'autore a cura di Adriano Colombo. Carocci editore: Roma.
- Serianni, Luca, 1989: *Grammatica italiana: italiano comune e lingua letteraria*. Torino: UTET libreria.
- Toporišič, Jože, 1982: *Nova slovenska skladnja*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Toporišič, Jože, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Toporišič, Jože, 2004: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- Toporišič, Jože, 2011: *Intervjuji in polemike*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Vidovič Muha, Ada, 2015: Propozicija v funkcijski strukturi stavčne povedi – vprašanje besednih vrst (Poudarek na povedkovniku in členku). *Slavistična revija* 63/4. 389–406.
- Vidovič Muha, Ada, 2016: Konceptualne prvine funkcijskostrukturalne slovnice (primerjalno s Toporišičevo slovnico). Kržišnik, Erika (ur.): *Obdobja 35: Toporišičeva Obdobja*. 13–23.
- Žele, Andreja, 2008: *Osnove skladnje*. Ljubljana: samozaložba.